

Demokrácia, nyíltság, erkölcs

AVAGY A DOLGOK GYÖKERE

Napjainkra a gazdasági, politikai, ideológiai, életmódbeli, erkölcsi feszültségeink különböző problémái, éleződő ellentmondásai torlódnak-gyűrődnek egymásra, jórészt újszerű formákban. Jelzésszerűen elegendő talán felemlíteni ennek érzékeltetésére a felgyorsult gazdasági változásokat, a hozzájuk kapcsolódó munkaerőmozgásokat, a piaci viszonyok betörését — a szellemi, a tudományos, a kulturális élet területére is —, s a belőlük következő gondokat, a családi, személyi fogyasztás átalakulásait, az egyre gyorsabb társadalmi differenciálódást, s velük összefüggésben a politikai intézményrendszer bizonytalankodásait, illetve a közerkölcs és a közérzet romlását, a rosszkedvű, csüggedt hangulat erősödését — s a mindebből következően fenyegető társadalmi cselekvésképtelenséget és demoralizáltságot. Ami végül is — a társadalmi feszültségek törvényszerűségei szerint — emberi magatartásokban ölt testet; s több mint hiba lenne nem belátni, hogy a valóságra utaló tüneteknek és jelenségeknek — s az azokon való úrrálevésnek is — a „közös nevelője” a sokat (de nem eléggé a maga komplexitásában!) — emlegetett *emberi tényező*, illetve annak *minőségi állapota*.

Az az emberi tényező, amiről mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy ha önmagában szemléljük, ha kiszakítjuk az adott történelmi-társadalmi-gazdasági közegéből, hagyományai-ból, a meglévő s őt befolyásoló struktúrákból, szellemi viszonyaiból s úgy próbáljuk „átalakítani”, „megreformálni”, kudarca van ítéve minden próbálkozás. Ahhoz, hogy az ember mai világunkban valóban tényező, előrevivő, meghatározó legyen s ne újabb kudarcok hordozója több, kellő figyelmet kell szentelni a meghirdetett változtatási, megújulási folyamatban azoknak a gazdasági, politikai s más struktúráknak és azok emberalakító hatásának, amelyek kiépültek s szükségszerűen meghatározzák az emberi magatartási tendenciákat, valamint az alkalmazkodási, túlélési módokat. Nem tévesztve szem elől, hogy ezek az alkalmazkodási, túlélési módszerek, technikák milliók problémái, viselkedés- és gondolkodásmódjai — azaz elemei az emberi tényező minőségének. Ami — az emberi tényező minősége s ennek társadalmi működési tere — pedig voltaképpen a valódi kérdés: itt is és most is a dolgok gyökere.

Aminek *kritikus pontjait* helyesen kitapintani a változtatások alapfeladata. Az emberi tényező eme pontjai pedig: az *indítérendszer*, a *célképzetek*, a *személyes viszonyok*, s a *műveltség állapota*. Azaz a munkára készítés és a társadalmi aktivitás motivációs, vagyis indítérendszerének állapotára; a jövőt illető perspektívákra, mint célképzetekre; a társadalmi normarendszerhez és etikához való személyes viszonyaikra; a civilizációs igény- és iskolázottsági szintre kellene az eddigiénél sokkal nagyobb figyelmet fordítani — elméleti megalapozásban és gyakorlati megvalósításokban egyaránt, s minden szinten. Ahhoz például, hogy létrejöhessen az állampolgárok társadalmi (gazdasági és politikai) aktivitásának és öntevékenységének indítérendszer, nem szabad megfeledkezni arról, hogy az embert (mint a termelés szubjektumát) nem lehet elidegeníteni az állampolgártól, elkülöníteni az állampolgári gazdaérzettől. Az ember a gazdaság alanyaként is állampolgár marad, különféle szemléletek, szokások inspirálják, elképzelései vannak saját jövőjéről s a közsorsáról. Amiknek kapcsolódniuk kell a gazdaság működéséhez. Éppen ezért nem egyszerűen gazdasági reformra van szükség, hanem átfogó társadalmi-politikai reformokra.

Feltárva és belátva azt, hogy a társadalmi-politikai-morális problémák, anomáliák mennyire zavaró tényezők a gazdaság működésének. (Gondoljunk csak arra, milyen súlyos következményei vannak itt-ott a

szerződések megszegésének; az adott szó be nem tartásának; az eltűrt mulasztásoknak; a hatalmi szóval kikényszerített ésszerűtlen döntéseknek; a társadalmi ellenőrzés távoltartásának; a túl erős pater-nalisztikus tendenciáknak; a konformista, szűklátókörű magatartásoknak és szemléleteknek; a hatalommal privatizáló törekvéseknek...) S rábredve végre arra, hogy a gazdasági, politikai, jogi és más szférák milyen jelentős befolyást gyakorolnak az emberek viselkedésére, magatartására, erkölcsére. Nem félni annak kimondásától, hogy a ma már szinte tömegesen jelentkező negatív erkölcsi és magatartási jelenségek okait ezekben a szférákban is keresnünk kell. Belátni ahhoz, hogy az emberi tényező erkölcsi szférájában pozitív változások következzenek be, szükség van a politikai intézményrendszer lényeges átalakítására és a gazdasági reform konzekvens, tevőleges továbbvitelére is

Olyan átalakítás szükségeltetik, aminek tartalmát együtt alkotja a gazdasági reform, a demokrácia és a nyíltság továbbfejlesztése, valamint a szellemi-erkölcsi szféra megújítása. — Az elszigetelt anyagi-gazdasági érdek hosszabb távon nem működőképes. Lehet, hogy a társadalmi igazságosság alapja a munka szerinti elosztás következetes érvényesítése, de sohasem szabad megfeledkezni azokról a személyiségérdekekről, amelyek tulajdonképpen kibontakoztatják az embert. Elemi egzisztenciális érdeke például mindenkinek a személyes szabadság érvényesítése, a hasznosság tudata, az önki-fejlesztés lehetősége, a méltányosság igénye, az erkölcsi hitele, intim szférájának kiegyensúlyozottsága, sorsának szabad formálása; anyagi és létbizonyossága... stb. Ezen személyiségérdekeknek a gazdasági, politikai közérdekekkel való összhangba hozása teheti az úgynevezett emberi tényezőket a változtatások véghezvivőivé, a jövő alakítóivá. Olyan hatóerővé, amely képes lehet úrrá lenni a növekvő feszültségeken, az éleződő ellentmondásokon, az erősödő pesszimizmuson, a jövő vesztélyeztetettségének érzésén. Illetve a fentiekből következő negatív gondolati és életmódbeli tendenciákon, a kiábrándultságon, a rövidtávú tervezgetésen, a harácsoló, felélő, felelőtlen életvitelen, a „túlélés” helytelen tendenciáin.

Képes lehet pozitív, kiutat mutató helyzetfeltárára, változtatásokra, a jövőbe vetett hit erősítésére. Vagyis az emberi tényező minőségi állapotának javítására. Amihez *halaszthatatlan teendő, hogy megújítsuk az egyén közvetlen környezetét!* S ebbe a megújításba bele kellene tartoznia sok mindennek; az állampolgári felelősség és beleszólás kiterjesztésének, a helyi demokrácia és önkormányzat tágabb lehetőségeinek, az urbanizáció és mobilitási folyamatok újrászerveződésének, kiteljesedésének, a munkahelytől a lakóhelyi közéletig, a környezet és egészségvédelemtől a családvédelemig; a közmorál javításától a személyes erkölcsösödésig. Halaszthatatlan s igen nehéznek — sőt, hosszadalmasnak — ígérkező társadalómpolitikai feladatsor. Aminek feltárását és megoldását azonban nem lehet tovább halogatni. Az emberi tényező, azaz az ember érdekében. A dolgok gyökeréhez kell nyúlunk...

SZABÓ MAGDOLNA

SASS ERVIN

A szeretet megfejtí önmagát

csillag vagy ha érkezel betlehemi tündöklés amikor a szeretet megfejtí önmagát amikor onnan magasból elhitted hogy az a jel a miénk

HORVÁTH ZOLTÁN
RAJZA

SIMAI MIHÁLY

Márciusi hó

kegyetlen tisztaság hava
ím megmerültem benned is
ember kit árva igaza
a jégre visz

ellágyult égbolt gyorsrügyek
maskarás ál-tavaszi
bohóca lennék nélküled
te színgáz

Te Szépió ki mit sem szépiészt
kristályból utamat építsd meg
igazzá vallasd a valóti
kristályosítsd a szánkon a szót

fürössz meg Március Hava
harapdoss mardoss
gyönyörű ordas
hittemnek éhfarkasa

fogaid csontomig csikorgasd
eszméletem eszmékkal mosdads
véremnek most légy ostora
te örök most vagy soha!

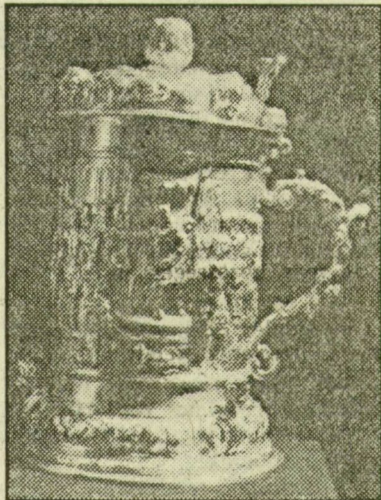
Egy évezred ötvösremekei

Az ötvösművészet régen a legmegbecsültebb mesterségek közé tartozott. Az egyházi és világi ötvösség pompás emlékei, az aranyból, ezüsből készített, nemegyszer drágakövekkel kirakott, zománcokkal ékesített ötvösmunkák, koronák, fejedelmi ékszerek, kardok, kupák, serlegek, különféle díszedények ma is hirdetik az egykori ötvösök magasrendű művészetét.

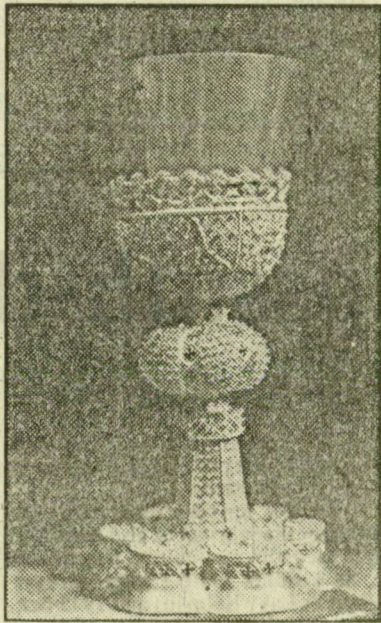
A magyar ötvösség a honfoglalás óta előkelő helyet foglalt el Európában ötvösségében. Ezt bizonyítja a Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása is. Egy évezred magyar ötvöskincséből mutat be igényes válogatást, amely nagy sikert aratott az USA nagyvárosaiban, New-Yorkban, Chicagóban, Houstonban, Indianapolisban, Millwoukiban és Williamstownban.

A magyarság pompaszeretét még őshazájából, Keletről hozta magával. Ötvöseink munkái vetekedtek az akkor világhírű arab és bizánci mesterek műveivel. Technikájukra, díszítőmotívumaikra erősen hatott a keleti (szasszanida) és később a bizánci művészet. Az ásatásokból előkerült fegyverek, ruhadíszek, mellkorongok, süvegcsúcsok, lőszerszármerekek, tarsolylemezek, arany- és ezüstedények őrzik a honfoglalók páratlan művészetét.

Szent István törvényben rendelte el, hogy minden tíz faluból álló közösség templomot építsen, a felszerelési tárgyakról a király, a könyvekről pedig a püspökség gondoskodik. Nyersanyag bőven volt, mert Amerika felfedezéséig Magyarországon voltak Európa leggazdagabb nemesfém, főleg arany lelőhelyei. A nemesfémbányászat a XI. században királyi rendeletre indult meg. A kereszténység és vele a nyugati életforma átvétele a kézműipar fellendülését is magával hozta, miközben Keletről és Nyugatról egyaránt sok import ezüst és aranytárgy is került az országba, mely ugyancsak hatott az ötvösség fejlődésére. A mesterek elsősorban a királyi udvarban és a nagyobb egyházi központokban éltek. A megmaradt oklevelek, végrendeletek sok ötvösművet sorolnak fel, de történelmünk mostohasága

Fedeles kupa (1690)

Kehely (1500-ból)

miatt csupán töredékük maradt ránk, vagy került elő a föld mélyéből a kincsleletekben.

A XIV. században, az Anjouk korában ötvösségünk új fénykora következett. Az Európa királyi udvaraiba küldött követek művészi ötvösremekeket vittek magukkal ajándékként, ékszereket, fegyvereket, kelyheket, ereklyetartókat, díszedényeket, melyek ma a nagy európai kincstárak féltve őrzött kincsei. A jellegzetes technika a sodronyzománc, melynek ismerete Olaszországból került hozzánk, de itt oly különleges pályát futott be, hogy Európa-szerte magyar zománcnak nevezték, és legszebb példányai is itt találhatók, vagy innen kerültek Európa nagy kincstáraiba. A kiállítás több példányt is bemutat a múzeum és a magyar katolikus egyház tulajdonából, kelyheket, kapocspárt, mellkeresztet.

A mohácsi csatavesztés után az ötvösség központjai a Felvidéken és

Erdélyben voltak. A XVI–XVII. században főleg a világi használatra készült edényeken követhető a nyugati életforma változásával kapcsolatos stílusváltás, a főúri udvartartás számára készült serlegekben, kupákban, talpas poharakban, címeres dísztárgysorozatokon, kannákon, melyek a protestáns egyházakba is elkerültek az ajándékozók révén.

A reneszánsz művészet antikvitásból ihletett forma- és motívumvilága az edények gazdagon trébelt mitológiai jeleneteiben, de az ékszerek kialakításában is jelentkezett. A viselet kiegészítésére szolgáló násfák, fergók, nyakékek, díszövek, karkötők, gyűrűk fantasztikus gazdagságban készültek, gyöngyökkel, drágakövekkel, zománcal díszítve.

A XVII. század második felében elsősorban Erdélyben alkalmazták a zománc új változatát, az erdélyinek nevezett, festett zománcot, amely főleg világi, ritkábban egyházi ötvöstárgyakon is szerepel.

A XVII. század végétől a francia fejlődés válik irányadóvá Európa művészetében. A híres erdélyi ötvösök közül a brassói May dinasztia tagjai a Napkirály udvarában is megfordultak, magukkal hozva az új divatot, a szalagfonatos, kagylós díszítményt, mely a ruhadíszeken, ékszereken, s az edényeken is megjelent az új formákkal együtt.

A törökök kiűzése után sok külföldi ötvös költözött az ország elnéptelenedett területeire, akik főleg az ellenreformáció fellendülő kegytárgyigényeit elégítették ki a barokk és a rokokó stílusirányzat jegyében. Közülük kevesen dolgoztak európai színvonalon, de a budai Reichenpálter Simon, a „tűzben pikurált”, festett zománcokat készítő löcsei Szilassy János munkái az európai ötvösség legszebb darabjai közé tartoznak.

A XIX. században a divat nyomán Párizsba, Londonba, Bécsbe járó arisztokrácia ékszereit, edényeit e központokban szerezte be, az ötvösök a megerősödő polgári, nemesi rétegek számára dolgoztak. Pesten kialakultak a tőkeerős, már részben gépi technikával működő, manufaktúrajellegű ötvösműhelyek, mint a Prandtnereké, vagy Giergl Alajosé. A múlt század legnagyobb felében tért hódító neostílusok az egyházi kegytárgyakban, a századvégi szecesszió pedig főleg az ékszerekben jelentkezett.

BRESTYÁNSZKY ILONA